

Ryszard Bender

Florian Ceynowa w Królewcu (1843-1846)

Komunikaty Mazursko-Warmińskie nr 4, 589-593

1961

Artykuł został zdigitalizowany i opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

FLORIAN CEYNOWA W KRÓLEWCU (1843 — 1846)

Dr Florian Ceynowa, znany działacz kaszubski i uczestnik polskich walk narodowo-wyzwoleńczych, urodził się 4 V 1817 r. w rodzinie chłopskiej w północnej części Kaszub we wsi Sławoszyn koło Pucka¹⁾. Po 14 latach pobytu w rodzinnej miejscowości został zapisany do gimnazjum w Chojnicach, będącego w tym czasie kuźnią polskości na Pomorzu. Brał tam czynny udział w pracy tajnych kółek samokształceniowych²⁾ o charakterze filomackim³⁾. Rozczytywał się w literaturze polskiej, zwłaszcza w *Konradzie Wallenrodzie* Mickiewicza, i marzył o odegraniu w przyszłości roli kaszubskiego Wallenroda⁴⁾. Po ukończeniu gimnazjum chojnickiego w r. 1841 jesienią tegoż roku udał się do Wrocławia na studia medyczne⁵⁾. Podczas studiów zaprzyjaźnił się ze znanym Łużycaninem Janem Ernestem Smolerjem⁶⁾ oraz brał udział w pracach Towarzystwa Literacko-Słowiańskiego, któremu patronował wielki przyjaciel Polaków, słynny fizjolog czeski, Jan Ewangelista Purkinje⁷⁾. W jego domu bywał Ceynowa częstym gościem⁸⁾.

W r. 1843 Florian Ceynowa opuścił nagle Wrocław i poprzez Berlin przybył jesienią tego samego roku do Królewca⁹⁾. Tutaj podjął się kontynuowania rozpoczętych we Wrocławiu studiów medycznych¹⁰⁾ na wydziale iekarskim Albertiny.

Dlaczego właśnie w 1843 r., po dwóch latach studiów na uniwersytecie wrocławskim, nie ukończywszy ich, wyjechał Ceynowa do Królewca? Przecież mógł przed dwoma laty rozpocząć studia w Królewcu, na tamtejszym uniwersytecie, jednak tego nie uczynił i przyjechał do Wrocławia, będącego w tym czasie ośrodkiem aktywnej działalności młodzieży słowiańskiej, a przede wszystkim polskiej. Teraz zaś nagle przełożył Królewiec nad Wrocław; Królewiec, w którym o wiele mniej młodzieży polskiej studiowało, a o jakimś większym skupisku młodzieży z innych krajów słowiańskich, mowy nie było. Musiały więc zaistnieć bardzo ważne przyczyny, które tę decyzję Ceynowy spowodowały¹¹⁾. Chcąc trochę wyjaśnić to zagadnienie, należy

1) Florianus Ceynowa, *De Terrae Pucensis incolarum superstitione in re medica*, Gryf 1911, nr 7—9, s. 206; (przedruk dysertacji doktorskiej, zawierającej jego własny życiorys). Zmarł 26 III 1881 r.

2) *Skarga prokuratora rządowego (Wentzla) przy królewskim sądzie kameralnym przeciwko osobom, należącym do przedsięwzięcia w celu przywrócenia państwa polskiego w granicach jego przed r. 1772*, Berlin 1847, s. 281.

3) A. Bukowski, *Regionalizm kaszubski*, Poznań 1950, s. 21.

4) Tamże, s. 21.

5) J. Karnowski, *Florian Ceynowa*, Gryf 1921, nr 3, s. 69.

6) A. Bukowski, op. cit., s. 22.

7) Zob. C. Choynacka, *Jan Ewangelista Purkinje i stosunek jego do nauki i literatury polskiej*. Sprawozdania z czynności i posiedzeń PAU, 1951, nr 3, s. 250—253; A. Karbowiak, *Młodzież polska akademicka za granicą, 1795—1910*, Kraków 1910, s. 22.

8) A. A. Kryński, *Ceynowa Florian*, Wielka Encyklopedia Powszechna Ilustrowana t. XI, Warszawa 1893, s. 266.

9) M. Tyrowicz, *Polski ośrodek rewolucyjny w Królewcu 1845—1846*, Komunikat Działu Informacji Naukowej Instytutu Mazurskiego, 1948, nr 5, s. 87.

10) A. Bukowski, op. cit., s. 23; A. Mańkowski, *Ceynowa Florian*, Polski Słownik Biograficzny, t. III, s. 241.

11) Jako oficjalną przyczynę zmiany uczelni podał Ceynowa starania o otrzymanie stypendium wojskowego. Zob. Tadeusz Cieślak, *Sylwetki*

uświadomić sobie, że Ceynowa opuścił Wrocław w r. 1843, a więc w czasie zaznaczającego się wzrostu nastrojów niepodległościowo - rewolucyjnych w Polsce¹²⁾). Udał się on po opuszczeniu Wrocławia nie na uniwersytet berliński, gdzie była spora polska kolonia akademicka, lecz do położonego na kresach państwa pruskiego, za to bliżej Kaszub, Królewca. W tym kroku Ceynowy widać dobrze przemyślane działanie. Przypuszczalnie, spodziewając się w najbliższym czasie niezwykłych wypadków w Polsce, pragnął on być możliwie blisko swoich Kaszub. Poza tym, być może, dowiedział się o patriotycznej działalności spiskowego ośrodka polskiej młodzieży akademickiej w Królewcu¹³⁾). Jest rzeczą możliwą, że zapragnął wziąć udział w poczynaniach akademików królewieckich i pomóc im w rozciągnięciu wpływów nie tylko na Litwę, ale i na Kaszuby.

W Królewcu, podobnie jak we Wrocławiu, nie ograniczył się Ceynowa wyłącznie do studiów lekarskich. Sytuację materialną miał przypuszczalnie znośną, był bowiem stypendystą Towarzystwa Naukowej Pomocy, założonego w Poznaniu przez dra Karola Marcinkowskiego.¹⁴⁾ Włączył się więc w nurt życia towarzyskiego tamtejszej polskiej kolonii akademickiej i brał udział w pracy konspiracyjnej polskiego ośrodka rewolucyjnego w Królewcu. Odbił też tutaj, w latach 1843—1844, służbę wojskową jako chirurg w pierwszej brygadzie artylerii.¹⁵⁾ W pracy konspiracyjnej związał się Ceynowa ściśle z Klawitterem, Aleksandrem Szyszłowiczem i Michałem Słomczewskim. Wraz z nimi dążył do rozwinięcia konspiracji polskiej w Albertynie,¹⁶⁾ będącej w tym czasie głównym ośrodkiem działalności spiskowej na terenie całych Prus Wschodnich. W swojej pracy konspiracyjnej w Królewcu nie natrafił Ceynowa na całkiem nowy grunt. Już od r. 1842 Michał Słomczewski organizował tajną robotę w Królewcu¹⁷⁾ i to na szeroką skalę, czyniąc z Królewca ogniwo łączące Litwę (gdzie ruchem spiskowym kierował de Rógnier) z Poznaniem. Sam Słomczewski pełnił w Królewcu funkcję pośrednika między spiskowcami Litwy a spiskiem poznańskim.¹⁸⁾ Oficjalnym jednak reprezentantem królewieckiego ośrodka rewolucyjnego był nieznan bliżej akademik Klawitter. Do niego dawane były listy rekomendacyjne osobom wysyłanym z Poznania do Królewca lub przez Królewec na Litwę.¹⁹⁾ Z Klawitterem współpracował w Królewcu Florian Ceynowa.²⁰⁾ Najbardziej jednak zaprzyjaźnił się on z Aleksandrem Szyszłowiczem, także studentem medycyny, uchodzącą z Królestwa²¹⁾ oraz z jego kolegą z gimnazjum w Łomży, studentem prawa na uniwersytecie w Królewcu, Juliuszem Trojanow-

---

działaczy kaszubskich, Szkice z dziejów Pomorza, t. III. Pomorze na progu dziejów najnowszych, Warszawa 1961, s. 190.

¹²⁾ B. Limanowski, *Historia ruchu rewolucyjnego w Polsce w 1846 r.*, s. 46—53.

¹³⁾ Polska młodzież akademicka w Królewcu już około 1842 r. rozwinęła ożywioną działalność spiskową. Dużą rolę wśród konspiratorów królewieckich odgrywali uchodźcy z Królestwa. (Zob. M. Tyrowicz, op. cit., s. 86). Uniwersytet Królewiecki, wbrew władzom pruskim, przyjmował młodzież polską na studia. Zob. Tadeusz Grygier, *Seminarium Polskie w Królewcu*, Komunikaty Mazursko-Warmińskie, 1957, nr 3,(58), s. 138.

¹⁴⁾ S. Kieniewicz, *Spoteczeństwo polskie w powstaniu poznańskim 1848 r.*, Warszawa 1935 s. 38.

¹⁵⁾ *Skarga prokuratora...*, s. 87.

¹⁶⁾ Tamże, s. 227 oraz M. Tyrowicz op. cit., s. 87.

¹⁷⁾ *Skarga prokuratora...*, s. 231; M. Tyrowicz, op. cit., s. 86.

¹⁸⁾ *Skarga prokuratora...*, s. 229; M. Tyrowicz, op. cit., s. 87.

¹⁹⁾ *Skarga prokuratora...*, s. 232.

²⁰⁾ Tamże, s. 227.

²¹⁾ Tamże, s. 226—227.

skim.²²⁾ Ko-taktował się też z pewnością z Onufrym Skarżyńskim, jednym z najstarszych członków konspiracji królewieckiej, którego Słomczewski uczynił łącznikiem między Królewccm a Litwą.²³⁾ W nawiązaniu tajnych kontaktów na Litwie wiele pomógł Skarżyńskiemu i całemu ośrodkowi królewieckiemu, pochodzący z Wilna, młody Julian Klaczko, wówczas student uniwersytetu w Królewcu.²⁴⁾

Studiując medycynę i oddając się z zapalem pracy spiskowej w królewieckim ośrodku rewolucyjnym, nie zapominał Ceynowa o pogłębianiu swej wiedzy politycznej. W tym celu wraz z kolegami czytał: *Prawdy żywotne Filarety Prawdowskiego* i *Katechizm demokratyczny* oraz pisma sprowadzane z emigracji, zwłaszcza „Demokratę Polskiego” — organ Centralizacji Wersalskiej Towarzystwa Demokratycznego Polskiego. W celu zaś pogłębienia wiadomości wojskowych, poszerzenia wiedzy z zakresu strategii i taktyki wojskowej studiował pilnie *Kurs sztuki wojskowej* Józefa Wysockiego i *Partyzantkę* Karola, Bogumiła Stolzmanna²⁵⁾. Wyciągi z czytanych pism i książek znalazły władze w mieszkaniu Ceynowy w Królewcu podczas rewizji w styczniu 1846 r. i uznały je za obciążające.²⁶⁾ Lektura tych książek i pism rewolucyjno-demokratycznych przekonała Ceynowę o słuszności linii społeczno-politycznej Towarzystwa Demokratycznego Polskiego i sprawiła, jak twierdzi pruski akt oskarżenia, że stał on się w Królewcu grającym propagatorem usiłowań Towarzystwa zmierzających do przywrócenia Polski.²⁷⁾

Do zadań królewieckiego ośrodka rewolucyjnego, w którym tkwił Ceynowa i rozwijał ożywioną działalność, należało też utrzymywanie łączności z Mazurami i Litwinami, studentami Albertiny, oraz praca nad tym, by ich pozyskać dla sprawy polskiej rewolucji. W tym właśnie celu przybył w mury uniwersytetu królewieckiego Erazm Karol Niesiołowski²⁸⁾. Młodzież studencka mazurska i litewska była zorganizowana w Królewcu w tajnym związku akademickim Mazurów i Litwinów. I, być może, iż współpraca z tym związkiem ośrodka królewieckiego, jego zabiegi nad pozyskaniem członków związku dla sprawy polskiej sprawiły, że zachował on w dużym stopniu charakter autonomiczny w stosunku do Komitetu Poznańskiego. W jego szeregach znajdowali się ludzie, którzy nie byli powiązani organizacyjnie z TDP. O istnieniu związku akademickiego Mazurów i Litwinów w Królewcu jest tylko jedna wzmianka w aktach procesu berlińskiego z 1847 r., mianowicie w sprawozdaniu z przebiegu przesłuchania sądowego E. K. Niesiołowskiego.²⁹⁾ Do związku tego, a zwłaszcza do kontaktów z nim członków królewieckiego ośrodka rewolucyjnego, rząd pru-

²²⁾ Tamże, s. 226 oraz A. Bukowski, *Udział Floriana Ceynowy w powstaniach 1846, 1848 i 1863 roku w świetle dokumentów*, Gdańskie Zeszyty Humanistyczne, 1960, z. 1—2, s. 19.

²³⁾ *Skarga prokuratora...*, s. 231.

²⁴⁾ D. Fajnhauz, *Rok 1846 na ziemiach Litwy i Białorusi Zachodniej*, Przegląd Historyczny, t. XLVIII, 1957, z. 4, s. 637.

²⁵⁾ *Skarga prokuratora...*, s. 281.

²⁶⁾ A. Bukowski, *Udział Fl. Ceynowy...*, s. 19.

²⁷⁾ *Skarga prokuratora...*, s. 281.

²⁸⁾ Tamże, s. 228.

²⁹⁾ *Akta i czynności sądowe dotyczące się procesu Polaków oskarżonych w roku 1847 o zbrodnię stanu*, t. II, Berlin 1847, s. 232. W czasie przesłuchania sądowego Niesiołowski stwierdził: „Akt oskarżenia zapewne ma na myśli związek akademicki w Królewcu Mazurów i Litwinow...”.

ski przywiązywał wielką wagę, a sąd wszelkie powiązania z nim uważał za okoliczność bardzo obciążającą.³⁰⁾

W tym to autonomicznym w pewnej mierze, względem Poznania, królewieckim ośrodkiem rewolucyjnym, utrzymującym łączność między Litwą a Komitetem Poznańskim i Centralizacją TDP, pracującym nad pozyskaniem studiujących w Królewcu Mazurów i Litwinów, organizującym wraz z emisariuszami Komitetu Poznańskiego ośrodki powstańcze w Prusach Wschodnich, działał od r. 1843 Florian Ceynowa. Wraz ze wszystkimi członkami konspiracji królewieckiej brał on żywy udział we wszelkich przejawach działalności spiskowej ośrodka królewieckiego. Mówi o tym wyraźnie akt oskarżenia.³¹⁾ Świadczą o tym również raporty władz pruskich z okresu pobytu Ceynowy w Królewcu.³²⁾ Jego znajomość z Juliuszem Trojanowskim wzbudzała u władz królewieckich podejrzenia. Stała się ona również powodem przeprowadzenia u niego rewizji. Następstwem zaś jej było przesłuchanie Ceynowy przez sąd uniwersytecki. Naczelny prezes przekazał później sprawę Ceynowy Immediat Untersuchungs-Commission i zakazał mu opuszczania Królewca.³³⁾

Był więc Ceynowa na progu roku 1846 już zahartowanym spiskowcem, nawet jeśli nie będziemy brali pod uwagę jego działalności konspiracyjnej uprawianej w Chojnicach, a kto wie czy i nie we Wrocławiu. W związku z tym trudno się zgodzić z interpretacją Tadeusza Cieślaka, dotyczącą działalności spiskowej Ceynowy. Pisze on następująco: „Po przenosinach do Królewca nawiązuje (Ceynowa — dop. R. E.) ścisły kontakt z członkami Towarzystwa Demokratycznego. Czyta jak oni „Partyzantkę” Stołzmana, „Sztukę wojenną” Wysockiego, „Demokratę Polskiego” i wreszcie w lutym 1846 r. zostaje przyjęty w poczet spiskowców, otrzymując polecenie wzięcia udziału w powstaniu na terenie ziemi starogardzkiej, bliskiej jego stronom rodzinnym.”³⁴⁾ Tego rodzaju interpretacja czyni wrażenie, jakoby Ceynowa w Królewcu dopiero w lutym 1846 r. wszedł do grona tamtejszych spiskowców. Dlaczego więc w takim razie styczniowa rewizja u niego, po aresztowaniu J. Trojanowskiego?³⁵⁾ Dlaczego zakazano mu wydalania się z Królewca?

Wydaje się, że sprawa przedstawiała się następująco: do spisku królewieckiego Ceynowa należał już od kilku lat, natomiast do realizacji za-

---

³⁰⁾ Dla nawiązania bliższych kontaktów z Mazurami i Litwinami studiującymi w Królewcu, bardzo przydatny był z pewnością lektorat języka polskiego, istniejący na Uniwersytecie Królewieckim ponad sto lat, mianowicie od 1723 r. (Zob. A. C z e c h o w s k i, *Opis ziem zamieszkanycch przez Polaków*, t. I. *Ziemie polskie w Prusach*, Warszawa 1904, s. 402). Od r. 1727 rozwijało tam także działalność Seminarium Polskie, istniejące przy Wydziale Teologicznym. Zob. T. G r y g i e r, op. cit. s. 130.

³¹⁾ *Skarga prokuratora...*, s. 281.

³²⁾ Nieznane dotychczas materiały archiwalne, dotyczące pobytu Ceynowy w Królewcu, znalazł A. Bukowski w Deutsches Zentralarchiv w Merserburgu. Opublikowane one zostały w aneksie do cytowanego wyżej artykułu A. B u k o w s k i e g o, *Udział Floriana Ceynowy w powstaniach...*

³³⁾ A. B u k o w s k i, *Udział Floriana Ceynowy...*, s. 19—20.

³⁴⁾ T. C i e ś l a k, *Chłopi w wyprawie starogardzkiej Towarzystwa Demokratycznego (1846)*, Przegląd Zachodni, 1952, nr 5—6, s. 243. W najnowszej swej pracy (*Sylwetki działaczy kaszubskich*, s. 190) T. C i e ś l a k podtrzymuje ten sąd, dodając jedynie, że Ceynowa: „Dopiero po opanowaniu lektury został w połowie lutego 1846 r. przyjęty do grona spiskowców i zaprzysiężony”.

³⁵⁾ A. B u k o w s k i, *Udział Floriana Ceynowy...*, s. 19.

mierzeń Komitetu Poznańskiego — szybkiego wybuchu powstania, przystąpił dopiero w lutym 1846 r. I chociaż tak późno wziął udział w bezpośrednich przygotowaniach powstańczych, to jednak z racji swego długiego „stażu” spiskowego w ośrodku królewieckim mógł on zostać od razu wtajemniczony w konkretne poczynania spiskowe Komitetu Poznańskiego i otrzymać tak poważne zadanie, jak udział w zorganizowaniu wybuchu powstania na Kaszubach. I tylko w ten sposób, przypuszczalnie, można interpretować ten ustęp *Skargi prokuratora...*, który dotyczy wtajemniczenia Ceynowy w przygotowania powstańcze przez przybyłego do Królewca Teofila Teodora Magdzińskiego³⁶⁾. Ścisłej daty wybuchu powstania Magdziński Ceynowie nie podał. O dniu wybuchu powstania dowiedział się Ceynowa dopiero później od Aleksandra Szyszłowicza.³⁷⁾ Opuścił więc Królewiec bez pozwolenia władz³⁸⁾, potajemnie, 19 II 1846 r.³⁹⁾, i już następnego dnia przybył do położonej niedaleko Starogardu wsi Klonówki, do tamtejszego administratora parafii, ks. Łobodzkiego⁴⁰⁾. Znał się z nim od dawna⁴¹⁾, przypuszczalnie przez swego brata ks. Marcina Ceynowę, który był administratorem parafii kokoszkowskiej, sąsiadującej z parafią w Klonówce.⁴²⁾ Zapytany przez ks. Łobodzkiego o oczekiwanego dowódcę i o datę wybuchu powstania, Ceynowa podał się za spodziewanego dowódcę i zakomunikował, że powstanie wybuchnie w nocy z 21 na 22 lutego 1846 r.⁴³⁾ Wraz z ks. Łobodzkiem przystąpił następnie do organizowania wybuchu powstania w okręgu starogardzkim⁴⁴⁾. Uwieńczeniem była głośna wyprawa na Starogard.

Po wyjeździe Ceynowy z Królewca o tamtejszym ośrodku rewolucyjnym nic już więcej nie słyszymy.⁴⁵⁾ Zlikwidowały go, brzemienne w następstwa, wypadki na ziemiach polskich w 1846 r.⁴⁶⁾ Sąd pruski włączył sprawę konspiracji królewieckiej do procesu wytoczonego w Berlinie w 1847 r. 254 osobom, oskarżonym o należenie „do przedsięwzięcia w celu przywrócenia państwa polskiego w granicach jego przed r. 1772”. W ten sposób władze pruskie pragnęły uniknąć wrażenia, iż Królewiec mógł stanowić ośrodek polskiej rewolucji 1846 r.⁴⁷⁾

---

³⁶⁾ *Skarga prokuratora...*, s. 281. Ustęp ten brzmi następująco: Ceynowa: „U przyjaciela swego Aleksandra Szyszłowicza zastał w pierwszej połowie lutego 1846 r. obecnego byłego auskultatora i porucznika landwery Magdzińskiego z Szamotuł, który do Litwy jako dowódca wojskowy miał iść zamiar. Ten go uwiadomił o istniejącym spisku, mającym na celu przywrócenie państwa polskiego i obowiązał go daniem ręki do zachowania tajemnicy. Razem od niego żądał, ponieważ Ceynowa na współnictwo przystał i oświadczył, iż chce mieć udział w powstaniu w Prusach Zachodnich, ażeby się w te strony jeszcze przed 20 lutym udał”.

³⁷⁾ *Skarga prokuratora...*, s. 231.

³⁸⁾ A. Bukowski, *Udział Floriana Ceynowy...*, s. 19.

³⁹⁾ *Skarga prokuratora...*, s. 281.

⁴⁰⁾ Tamże, s. 281 i 272—3.

⁴¹⁾ Tamże, s. 281.

⁴²⁾ A. Bukowski, *Udział Floriana Ceynowy...*, s. 10.

⁴³⁾ *Skarga prokuratora...*, s. 281 i 272—3.

⁴⁴⁾ A. Bukowski, *Udział Floriana Ceynowy...*, s. 11.

⁴⁵⁾ M. Tyrowicz, op. cit., s. 92.

⁴⁶⁾ Tamże, s. 92.

⁴⁷⁾ Tamże, s. 92.